

Janusz NOWAK

Uniwersytet Opolski, Polska

Korepetycje jako zjawisko społeczne

Wstęp

Edukacja, czyli pozyskiwanie wiadomości i umiejętności, to długotrwały i złożony proces nauki szkolnej, który odbywa się na kolejnych etapach kształcenia. Jego wymiernym rezultatem ma być przygotowanie ucznia (młodego człowieka) do samodzielnego i w pełni odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz do wykonywania wybranej przez niego profesji. Efektywność tego procesu jest podstawą rozwoju każdego społeczeństwa, dlatego też kwestia kształcenia jest na tyle istotna i ważka, że została zapisana w najważniejszym akcie prawnym, jakim jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. W art. 70 Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. znajduje się zapis, który zapewnia każdemu prawo do nauki, która jest obowiązkowa do 18. roku życia. Nauka ta jest bezpłatna w szkołach publicznych, a władze publiczne zobowiązane są do zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Konsekwencją tego zapisu jest to, iż każda gmina zobowiązana jest do zorganizowania sieci szkół na swoim terenie. Koszty związane z kształceniem pokrywa budżet państwa, przekazując gminom na ten cel subwencję oświatową.

Korepetycje są definiowane przez M. Braya jako prywatne lekcje udzielane przez nauczyciela jednemu lub kilku uczniom. Są nimi również lekcje, kursy i zajęcia w specjalnie do tego powołanych szkołach wieczorowych, a nawet wakacyjnych [Bray 2007: 20]. Zajęcie te są finansowane bądź przez rodziców uczniów, bądź przez samych uczniów. Korepetycje to lekcje dodatkowe, które są lub były już nauczane w szkole i objęte są wymaganiami egzaminacyjnymi. Nie obejmują one zatem prywatnych zajęć kształtujących umiejętności muzyczne, artystyczne czy sportowe (np. prywatne lekcje gry na fortepianie, tańca artystycznego lub języka obcego niebędącego przedmiotem szkolnym), które są podejmowane w zdecydowanej większości dla przyjemności czy też rozwoju zainteresowań i pasji uczniów [Góźdz 2012: 64].

Korepetycje jako niedostrzegane zjawisko społeczne

Zjawisko korepetycji nie jest czymś nowym w polskiej rzeczywistości edukacyjnej, ale w ostatnich czasach zdecydowanie ma ono charakter bardziej powszechny. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że problem ten nie jest widoczny w debacie publicznej. Można jeszcze zrozumieć to, że w czasach PRL-u władze komunistyczne starały się utrwać mit szkoły jako instytucji idealnej, której

funkcjonowanie nie wymagało żadnej istotnej korekty. Z założenia politycznego żaden obszar ówczesnego systemu nie mógł działać niewłaściwie, a zwłaszcza obszar kształcenia. Korepetycje uznawano za nielegalne i szkodliwe, a w prasie przedstawiano jako zjawisko sensacyjne. Wzrost zainteresowania usługami korepetycyjnymi odnotowano w latach 60. XX w. Przyczyn tego stanu rzeczy należy doszukiwać się we wprowadzeniu przez państwo punktów preferencyjnych na studia wyższe dla młodzieży wywodzącej się ze środowisk robotniczych i chłopskich [Szewczyk-Jarocka, Nowacka 2013: 40]. Natomiast w obecnie, kiedy mamy do czynienia z pełną wolnością, gdy każdy obywatel może głośno wyrażać swoje sądy i opinie, „dojmująca cisza” ze strony decydentów w tym temacie jest trudna do wytłumaczenia.

Zjawisko korepetycji jest powszechne i złożone. Zastanawiający jest fakt, że Ministerstwo Edukacji Narodowej nie poświęca mu najmniejszej uwagi, ignorując jego skalę i złożoność. Wydaje się, że Ministerstwo cały czas jest przekonane o tym, że problem ten dotyczy tylko i wyłącznie uczniów niechętnych do nauki szkolnej i niezbyt myślących [Chodyniecka 2010: 13]. W odczuciu społecznym korepetycje (potocznie nazywane korkami) są powszechnie akceptowane. Uważa się je za skuteczną formę edukacji, która pozwala nadrobić zaległości szkolne oraz przyczynia się do podniesienia wyników uzyskanych przez uczniów na egzaminach czy też maturze.

Upowszechnienie szkolnictwa średniego po reformie edukacji wprowadzonej przez rząd J. Buzka w 1999 r. spowodowało wzrost popytu wśród uczniów na korepetycje. Znaczny wzrost liczby uczniów szkół maturalnych, wprowadzenie zewnętrznych egzaminów maturalnych w 2005 r., upowszechnienie się społeczeństwa wiedzy spowodowały, że wykształcenie stało się swego rodzaju „towarem” [Długosz 2012: 88].

Swego rodzaju „boom” korepetycyjny związany jest z rozwojem społeczeństwa wiedzy. Budowanie i tworzenie gospodarki w znacznej mierze opartej na wiedzy łączy się z pozyskaniem wszechstronnie wykwalifikowanych i kompetentnych pracowników. W ostatnim czasie znacznie wzrasta rola wykształcenia i wiara w przeobrażenie kapitału edukacyjnego w kapitał ekonomiczny. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są rosnące aspiracje edukacyjne znacznej części polskiego społeczeństwa. Wielu rodziców świadomych roli edukacji swoich pociech jest skłonnych ponosić dodatkowe koszty, inwestując w dodatkowe, odpłatne zajęcia, aby zmaksymalizować szanse edukacyjne swoich dzieci [Gózdź 2012: 65].

W ostatnich latach w Polsce znacznie wzrosła liczba osób przekonanych o wartości kształcenia się [Kowalczyk 2009: 11]. Zdaniem P. Długosza Polacy wykształcenie traktują „instrumentalnie, żywiąc przekonanie, że może ono pomóc w znalezieniu dobrej pracy, uzyskaniu wysokiego statusu społecznego, osiągnięciu wysokiej jakości życia. Dyplom, a szczególnie dyplom prestiżowego kierunku na renomowanej uczelni, staje się obecnie towarem wielce pożądanym wśród młodego pokolenia Polaków” [Długosz 2012: 88].

Różnorodne formy korepetycji

Istnieje wiele odmiennych sposobów prowadzenia odpłatnego kształcenia w postaci korepetycji. Prywatne lekcje mogą być udzielane osobiście, korespondencyjnie bądź telefonicznie. Należy jednak podkreślić, że sposoby ich prowadzenia ciągle się zmieniają wraz z postępującym rozwojem nowych technologii, dlatego też coraz częściej korepetycje udzielane są przez internet, z wykorzystaniem m.in. poczty elektronicznej, stron internetowych lub komunikatorów internetowych. Forma ta zdecydowanie wypiera „tradycyjną” korespondencję m.in. z uwagi na szybkość dostępu do poszukiwanej informacji oraz brak ograniczeń związanych z odległością. Zajęcia w tej postaci mogą się odbywać bez względu na granice terytorialne państw, a niekiedy nawet kontynentów, gdyż e-mail, telefonia komórkowa i kamery internetowe umożliwiają dopasowanie usługi do konkretnego odbiorcy oraz jego potrzeb [Bray 2012: 40].

Największą popularnością cieszą się korepetycje, w których istnieje bezpośrednia interakcja nauczyciela i ucznia. W kontakcie tzw. twarzą w twarz nauczyciel prowadzi lekcje indywidualne, co powoduje, że jego uwaga pozostaje skupiona na konkretnym uczniu. Należy podkreślić, że ta forma zajęć jest najbardziej kosztowna, jednak wysokie opłaty rekompensowane są przez wymierne efekty kształcenia, które osiąga uczeń podczas tych zajęć pod warunkiem pełnego zaangażowania z obu stron.

Korepetycje mogą przybierać również formę bezpośredniego spotkania nauczyciela z małą grupą uczniów (2–3 osoby). Z jeszcze inną formą odpłatnego kształcenia spotykamy się, gdy korepetytor, którego można nazwać „trenerem”, edukuje większą grupę uczniów. Wówczas zajęcia odbywają się w specjalnie przystosowanych do tego salach, które należą do różnego rodzaju szkół korepetycyjnych [Gózdź 2012: 65].

Korepetytorzy to przede wszystkim nauczyciele, którzy na co dzień zawodowo zajmują się prowadzeniem zajęć w szkołach (publicznych bądź niepublicznych). Niekiedy można spotkać się z sytuacją, w której to nauczyciel szkolny jest również korepetytorem swojego ucznia. Na pozór taka sytuacja może wydawać się korzystna, gdyż nauczyciel pomaga uczniowi, którego dobrze zna, i wie, jakie ma „luki” w wiedzy. Niestety, taki proceder może prowadzić również do wielu nadużyć i jest sprzeczny z etyką zawodu nauczyciela.

„Korków” udzielają również studenci, a nawet uczniowie szkół średnich, którzy szukając dodatkowego źródła dochodu, kształcą za pieniądze swoich młodszych kolegów i koleżanki. Warto jednak zauważyć, że owi „nauczyciele” rzadko kiedy mają profesjonalne przygotowanie merytoryczne i dydaktyczne. Mogą jednak mieć dobry kontakt ze swoimi uczniami z uwagi na stosunkowo niewielką różnicę wieku, która ich dzieli [Bray 2012: 41].

Liczne grono osób, które zawodowo zajmuje się udzielaniem prywatnych lekcji, stanowią emerytowani nauczyciele, którzy nadal pragną mieć kontakt z uczniami oraz chcą uzyskiwać dodatkowe dochody i dorobić do emerytury.

Przyczyny i skutki korepetycji

Zjawisko korepetycji jest dość powszechne, i to nie tylko w Polsce. Czynniki, które je wywołują, są złożone i nie da się ich w łatwy sposób wyeliminować. Jednym z motywów, jakim kierują się rodzice, wysyłając swoje dziecko na prywatne lekcje, są problemy z przyswojeniem omawianego w szkole materiału. Często chodzi też o wyćwiczenie systematyczności w powtarzaniu materiału szkolnego i pomoc w odrabianiu prac domowych, gdyż niejednokrotnie rodzice nie mają odpowiedniej ilości czasu, aby tego w domu dopilnować.

Kolejnym istotnym czynnikiem jest chęć poszerzania wiadomości i umiejętności, które uczeń poznaje w szkole. W tym miejscu warto dodać, że polska szkoła od momentu wprowadzenia egzaminów zewnętrznych przypomina maszynkę do egzaminowania. Zajmuje się stawianiem precyzyjnie sformułowanych wymagań oraz ich testowaniem z odpowiednio dobranym kluczem. Nierzadko zdarza się, że standardy programu szkolnego nie pokrywają się z wymaganiami egzaminacyjnymi. Dotyczy to zwłaszcza szkół, które w mniejszym stopniu zorientowane są na ucznia i nie potrafią pomóc uczniom wolniej przyswajającym materiał [Szewczyk-Jarocka, Nowacka 2013: 40].

Prywatne lekcje mają szereg wad i zalet. Jedną z negatywnych konsekwencji korepetycji jest przesadne budowanie wiary w moc pieniądza, czyli poczucie, że „jak zapłacę, to mnie nauczą”. Natomiast jednym z atutów „korków” jest to, że prywatne lekcje umożliwiają indywidualne podejście do ucznia i podnoszą jego ufność w możliwość opanowania omawianego materiału [Szewczyk-Jarocka, Nowacka 2012: 15].

Skutki korepetycji, zarówno te pozytywne, jak i negatywne, należy rozpatrywać w obszarach: pedagogicznym, etycznym, społecznym oraz ekonomicznym.

Do pedagogicznych skutków korepetycji można zaliczyć:

- ograniczenie równego dostępu do wiedzy,
- zmniejszenie samodzielności w rozwiązywaniu problemów,
- ograniczanie funkcji rodzicielskiej do opłacania dziecku prywatnych lekcji,
- przeciążenie zajęciami,
- ograniczenie czasu wolnego,
- zdobywanie nowych wiadomości i umiejętności,
- pokonywanie bezradności intelektualnej.

Większość wymienionych powyżej skutków ma wydźwięk zdecydowanie negatywny. Należy zauważyć, że uczniowie uczęszczający na prywatne lekcje robią to kosztem swojego wolnego czasu, często rezygnując z przyjemności i kontaktów z rówieśnikami.

W wymiarze etycznym ujemne skutki prywatnych lekcji związane są z występowaniem zjawiska korupcji wśród nauczycieli. Mamy z nim do czynienia w sytuacji, gdy nauczyciel zaleca rodzicom potrzebę opłacania uczniowi korepe-

tycji. Sytuacja ta jest nieetyczna, zwłaszcza wówczas, gdy korepetycji miałby udzielać on sam [Lech 2004: 12–13].

Wśród społecznych następstw korepetycji wymienia się zmniejszenie roli rodziny i przebywania w grupie rówieśniczej, jak również dyskryminację tych, których na korepetycje nie stać, co prowadzi do powiększania się nierówności społecznych [Bray 2007: 57–63].

Z punktu widzenia ekonomii na korepetycje prowadzone przez różne podmioty gospodarcze należy spojrzeć pod kątem działalności, którą prowadzą. Działalność ta przynosi dochody nie tylko korepetytorom, ale również związanym z ich sektorem pracownikom, których wydatki mają potem dalsze konsekwencje gospodarcze na zasadzie efektu domina. Jednak znaczna część zajęć prowadzona jest przez nauczycieli w sposób nieformalny. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest to, że dodatkowy zarobek korepetytorów, którzy w ten sposób dorabiają sobie do niskich pensji, stanowi dochód „szarej strefy”, który jest nieopodatkowany.

Podsumowanie

Prywatne lekcje nie są zjawiskiem ani nowym, ani lokalnym. Występują wszędzie i na wszystkich poziomach kształcenia [Putkiewicz 2005: 16]. Korepetycje stanowią istotną kwestię społeczną, która do tej pory nie doczekała się odpowiedniego zbadania. Na „korkach” wiedza szkolna jest przeważnie dublowana i myli się ten, kto uważa, że uczęszczają na nie tylko osoby słabe, które mają problemy z opanowaniem materiału szkolnego. Rzeczywistość jest taka, że korzystają z nich również bardzo dobry i dobrzy uczniowie, którzy na co dzień osiągają zadowalające wyniki w nauce. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest ostra rywalizacja, którą można nazwać „wyścigiem szczurów”, o miejsca w elitarnych szkołach średnich i wyższych, a nawet i gimnazjalnych. Rodzice coraz częściej wysyłają swoje pociechy, nawet te najmłodsze, na dodatkowe lekcje przygotowujące, których celem jest lepsze przygotowanie do coraz większej liczby egzaminów, sprawdzianów i testów.

Literatura

Bray M. (2007): *The Shadow Education System: Private Tutoring and Its Implications for Planners*, Paris.

Bray M. (2012): *Korepetycje. Cień rzucany przez szkoły*, Warszawa.

Chodyniecka B. (2010): *Korepetycje – cień polskiej szkoły*, „Sedno” nr 6.

Długosz P. (2012): *Korepetycje maturzystów pogranicza w latach 2008–2011*, „Kultura i Edukacja” nr 2.

Gózdź J. (2012): *Zjawisko korepetycji w percepcji i doświadczeniach młodzieży*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” nr 3.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

- Kowalczyk K. (2009): *Rola wykształcenia i zmiany w jej społecznym spostrzeganiu w latach 1993–2009*, Warszawa.
- Lech P. (2004): *Placz i płąć*, „Dyrektor Szkoły” nr 1.
- Putkiewicz E. (2005): *Korepetycje – szara strefa edukacji*, Warszawa.
- Szewczyk-Jarocka M., Nowacka A. (2012): *Korepetycje – współczesny problem szkolnictwa średniego w Polsce*, Płock.
- Szewczyk-Jarocka M., Nowacka A. (2013): *Korepetycje – aktualny problem szkolnictwa ponadgimnazjalnego: badania w Płocku*, „Notatki Płockie” nr 1/234.

Streszczenie

Zjawisko korepetycji istnieje w Polsce od dawna, jednak wraz z upowszechnieniem społeczeństwa wiedzy, wzrostem znaczenia wykształcenia w świadomości społecznej oraz wprowadzeniem egzaminowania zewnętrznego zjawisko to znacznie się nasiliło. Powszechność korepetycji świadczy o dysfunkcji polskiej szkoły oraz o pogłębiających się nierównościach społecznych. Pomimo skali tego zjawiska ani władze oświatowe, ani politycy nie dostrzegają bądź udają, że nie widzą problemu. Ponadto, w artykule zasygnalizowane zostały najistotniejsze przyczyny i skutki korepetycji.

Słowa kluczowe: korepetycje, uczniów, edukacja, nauczyciel.

Tutoring as a Social Phenomenon

Abstract

The phenomenon of tutoring has existed in Poland for a long time. However, the development of the knowledge society, the increasing importance of education in social awareness as well as the introduction of external examinations have significantly intensified the private tuition. The universality of tutoring indicates both the dysfunction of Polish school and the deepening social inequalities. Despite the scale of this phenomenon, neither the educational authorities nor politicians realize or see the problem. In addition, the article indicates the most significant causes and effects of tutoring.

Keywords: tutoring, student, education, teacher.